

Etä-isien kokemuksia moniammatillisesta yhteistyöstä huoltoriidassa

Lapsiperheen vanhempien erotessa yksi keskeisimpiä käytännön toimenpiteitä on lapsen asioiden järjestäminen. Jos vanhemmat eivät pääse sopimukseen alaikäisen lapsen huolto-, asumis- ja tapaamisoikeudesta, puhutaan huoltoriidasta. Tämän tutkimuksen kiinnostuksen kohteena ovat erityisesti sellaiset huoltoriidat, joissa sopuratkaisua ei ole löytynyt ja avuksi tarvitaan eri alojen asiantuntijoita.

Kolmentoista lapsen etä-isät ($n=8$) kuvasivat kokemuksiaan moniammatillisesta yhteistyöstä huoltoriidassa. Haastattelut analysoitiin induktiivisesti etenevällä sisällön analyysillä. Tulosten luotettavuutta heikensi etä-isien valikoituminen ja otoksen pieni koko.

Tulosten mukaan etä-isät halusivat osallistua enemmän lastensa arkielämään, päivähitoon ja neuvolakäynneille. Perheneuvolassa ja sosiaalipalvelussa käydyt keskustelut eivät johtaneet sopimukseen tai äiti esti poissaolollaan päätöksenteon. Tämän seurauksena seitsemän huoltoriitaa vietiin tuomioistuinkäsittelyyn, yksi kaikkiin oikeusasteisiin. Huoltoriitaprosessit todettiin pitkäkestoisiksi.

JAANA INKILÄ, EIJA PAAVILAINEN

JOHDANTO

Avio- tai avoero on juridisesti helppo ja myös sosiaalisesti hyväksytty vaihtoehto, kun parisuhdeongelmia ei saada ratkaistuksi. Arviolta 30 000 lasta kohtaa vuosittain vanhempiensa parisuhteen päättymisen ja erilleen muuton (Lapsen paras etusijalle... 2010). Lapsiperheessä eroon liittyy keskeisesti alle 18-vuotiaan lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta sopiminen. Vanhempien yhteistyökykyä kuvaa se, että huoltoriitojen suhteellinen osuus on vain noin 4–5 prosenttia kaikista joko sosiaalipalvelussa tai tuomioistuimissa vuosittain ratkotuista lapsen huoltoa, asumista tai tapaamisoikeutta koskevista asioista (Valkama ja Litmala 2006). Osa vanhemmista kuitenkin riitautuu. Tässä tutkimuksessa huoltoriita tarkoittaa sellaisia vanhempien välisiä lapsen huoltoon, asumiseen ja tapaamisoikeuteen liittyviä erimielisyyksiä, jotka ovat edenneet tuomiois-

tuimeen tai jotka jatkuvat oikeuden antaman ratkaisun jälkeenkin.

Lastenhuoltolain (361/1983) ja Autonen-Vaaranien (2010) mukaan kummallekaan vanhemmalle ei tule missään eron vaiheessa antaa etusijaa pelkästään sukupuolen perusteella. Kuitenkin yhden vanhemman perheistä isä-lapsi – perheiden osuus on vain 13 prosenttia (Tilastokeskus 2009). Lain mukaan päätös lapsen asumisesta toisen vanhemman luona on aina tehtävä, vaikka lapsi asuisi vuoroviikoin kummankin vanhemman luona. Näin lapselle tulee lähi- ja etävanhempi. Kurosen (2003) mukaan liitämme mielikuvissamme sukupuolen vahvasti etä- ja lähivanhempaan ja näemme etä-isän ja lähi-äidin, mikä vastaakin usein todellisuutta.

Etä-isällä tarkoitetaan tässä isää, jonka luona lapsi ei asu. Yleensä sekä etävanhempi että lapsi haluavat olla yhteydessä toisiinsa eron jälkeenkin (Skevik 2006). Tapaamisoikeuden tarkoituksena

on turvata lapsen myönteiset ja läheiset suhteet kumpaankin vanhempaan sekä lapsen oikeus pitää yhteyttä ja tavata etävanhempaansa (Laki lapsen huollosta... 361/1983, Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus... 1989). Tapaamissopimus tulee rakentaa lapsen yksilöllisen elämäntilanteen pohjalta. Yleisin sopimus lienee se, että lapsi tapaa etävanhempaansa joka toinen viikonloppu perjantai-illasta sunnuntai-iltaan. Tapaamispäätöksessä tulee ottaa huomioon esimerkiksi lapsen ikä, kehitysvaihe, lapsen aiempi yhteydenpito ja suhde etävanhempaan. (Lapsen huolto, tapaamisoikeus... 2007.)

Tämä tutkimus on kuvaileva terveystieteellinen perhetutkimus, jonka tarkoituksena on tuottaa tietoa etä-isien henkilökohtaisista kokemuksista vaativassa elämäntilanteessa. Huoltoriitakokemusten tutkiminen moniammatillisen yhteistyön näkökulmasta on tärkeää, koska vähän tutkitusta aiheesta tarvitaan lisää tietoa. Tutkimus on osa laajempaa, Tampereen yliopiston terveystieteiden yksikössä toteutettavaa Suomen Akatemian rahoittamaa perheväkivallan tutkimushanketta (no 109830).

ETÄ-ISIEN YHTEISTYÖTAHOT LAPSEN HUOLTORIIDASSA

Huoltoriitojen selvittämiseen tarvitaan useiden eri alojen asiantuntijuutta, yhteistyötä ja työnjako (Antikainen ym. 2009). Siten myös aikaisempi huoltoriitatutkimus on jakautunut eri tieteenaloille. Tutkimusta on tehty eri näkökulmista: viranomaisyhteistyöstä vaikeissa huoltoriidoissa (Kai vasoja ja Auvinen 2003), sosiaalipalvelun olosuhdeselvityksistä huoltoriidoissa (Auvinen 2006), huoltoriidoista käräjäoikeuksissa (Valkama ja Litmala 2006), huoltoriidoista hovioikeuksissa (Valkama ja Lasola 2008) sekä huoltoriitojen käsittelyssä esiin tulleesta väkivallasta (Hautanen 2010). Lisäksi lapsen näkökulmaa huoltoriidassa ovat tutkineet esimerkiksi Väyrynen (2008) ja Antikainen (2007). Etäisien kokemuksia moniammatillisesta yhteistyöstä huoltoriidassa on tarpeellista tutkia erityisesti tutkimustiedon vähyyden ja ajankohtaisuuden takia, koska yhteiskunnassamme isyyden merkitys kasvaa jatkuvasti.

Vanhempien välinen yhteistyö ja lainsäädäntö vaikuttavat oleellisesti siihen, miten lapsen elämä järjestetään, kuinka toimitaan ja millaisia rooleja työntekijöillä on huoltoriidassa (Hautanen 2010). Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä enemmän vanhempien on neuvoteltava keskenään lapsen asioista ja tehtävä yhteistyötä (Bradshaw ym.

1999). Moniammatillisella yhteistyöllä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa erillisten organisaatioiden, toimialojen ja työyksiköiden sekä eri ammattiryhmiin kuuluvien työntekijöiden välistä yhteistyötä ja yhdessä työskentelyä etä-isien kanssa. Yhteistyössä jokaisella työntekijällä on oma osaamisensa ja tehtävänsä (Paavilainen ja Flinck 2008, Antikainen ym. 2009).

Eroprosessin kaikissa vaiheissa vanhemmilla tulee olla mahdollisuus saada tukea ja neuvontaa niin, että he voivat jatkaa vanhempina. Tukemalla vanhempia voidaan turvata lapsen hyvinvointi ja vähentää vanhempien välien kärjistyminen. (Broberg ja Hakovirta 2009, Lapsen paras etusijalle... 2010.) Avioliittolakiin (234/1929) perustuva lakisäätäinen perheasioiden sovittelu on yksi perheneuvonnan muoto. Neuvontaa tarjoavat kasvatus- ja perheneuvolan, kirkon perheasioiden neuvottelukeskuksen, Lastensuojelun Keskusliiton Neuvokeskuksen ja sosiaalipalvelun työntekijät. Mahkosen (2008) selvityksen mukaan perheasioiden sovittelua käytti vain noin joka kymmenes perhe, vaikka useimmat eroperheet hyötyisivät siitä. Selityksenä tähän voi olla ensinnäkin se, että palveluja ei ole tarjolla kaikissa kunnissa. Toiseksi sovittelu-, kasvatus- ja perheneuvolapalvelut on järjestetty hyvin eri tavoin eri kunnissa, joten palvelujen löytäminen voi olla hankalaa (Antikainen ym. 2009).

Jos vanhemmat eivät pääse sopimukseen lapsen huollosta, asumisesta tai tapaamisoikeudesta, he voivat viedä asian oikeuden ratkaistavaksi. Käräjäoikeuksissa käsitellään vuosittain noin 2 000 huoltoriitaa. Isien aktiivisuus lapsen huoltoon ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa on merkittävää. Lapsen isä on laittanut vireille lähes puolet kaikista käräjäoikeuksien huoltoriitaprosesseista. Neljässä tapauksessa kymmenestä isä on vaatinut lasta luokseen asumaan. Lisäksi etäisiä yleensä vaatii tapaamisoikeuden vahvistamista tai laajentamista. (Valkama ja Litmala 2006.)

Valkaman ja Litmalan (2006) selvityksessä käräjäoikeus oli päätyntä olosuhdeselvityksen hankkimiseen hieman yli puolessa huoltoriitapauksista, kun sovintoa ei syntynyt eikä tietoa ollut riittävästi päätöksentekoa varten. Olosuhdeselvitysten lukumäärä kuvaa vaikeasti ratkaistavien huoltoriitojen määrää. Lapsen kuuleminen ja havainnot lapsesta ovat keskeinen osa olosuhdeselvitystä. Lapsen mielipide voidaan kuitenkin jättää myös selvittämättä, esimerkiksi jos lapsi on aivan pieni tai jos näin halutaan suojata lapsen ja vanhempien välistä suhdetta. Olosuhdeselvityksen

tekeminen kestää pitkään, kuudesta kuukaudesta vuoteen (Lapsen huolto, tapaamisoikeus... 2007).

Hovioikeudet ratkaisivat 267 lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa vuonna 2006. Muutosta haettiin siis keskimäärin joka kuudenteen käräjäoikeuden päätökseen. Hovioikeus muutti käräjäoikeuden ratkaisua 40 prosentissa kaikista loppuun käsitellyistä valituksista. Käräjä- ja hovioikeuskäsittelyn yhteiskesto-aika oli keskimäärin noin puolitoista vuotta, mutta se saattoi olla huomattavasti pidempikin. (Valkama ja Lasola 2008.)

Sosiaalipalvelulla on huoltoriidassa useita merkittäviä rooleja, joita ei voi aina täysin erottaa toisistaan. Sosiaalipalvelun lastenvalvojat ohjaavat ja neuvovat vanhempia sopimukseen pääsemisessä ennen eroa, sen aikana ja sen jälkeen. Lisäksi sosiaalilautakunta vahvistaa vanhempien välisen sopimuksen lapsen huollosta, asumisesta, elatuksesta ja tapaamisoikeudesta lapsen edun huomioon ottaen. Niin ikään sosiaalityöntekijät tekevät tuomioistuimen pyynnöstä olosuhdelausunnon. (Kaivosoja ja Auvinen 2003.) Jos huoltoriitaan liittyy lastensuojeluilmoitus, myös lastensuojelun sosiaalityöntekijä tulee mukaan yhteistyöhön (Hautanen 2010).

HUOLTORIIDOISSA ESIIN TULEVA PERHEVÄKIVALTA

Huoltoriidassa vanhemmat usein esittävät väitteitä toisen vanhemman alkoholinkäytöstä, väkivallasta (Kangas 2009) ja mielenterveysongelmista (Auvinen 2006, Hautanen 2010). Vastaavasti viranomaiset voivat epäillä, että huoltoriitojen aikana pannaan tarkoitushakuisesti liikkeelle todellisuuspohjaa vailla olevia perheväkivaltaväitteitä (Noponen 2008). Tällöin vanhemmat voivat kokea, että viranomaiset eivät tartu asioihin niiden vaatimalla vakavuudella vaan pikemminkin sivuuttavat ongelmat (Hester 2004).

Etenkin parisuhdeväkivallan yhteydessä nousee esiin myös uhka lapsen kaltoinkohtelusta ja siten kysymys lapsen turvallisuudesta (Kaivosoja ja Auvinen 2003, Hautanen 2010). Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu parisuhdeväkivallan vaikuttaneen lapsen kokemuksiin, vanhempiana toimimiseen ja perhe-elämän kokonaisuuteen (Notko 2000, Keskinen 2005, Flinck 2006, Salmi ym. 2009). Tässä tutkimuksessa parisuhdeväkivaltaan sisältyy näkemys lapsen altistumisesta väkivallalle, vaikka se ei suoraan kohdistuisi lapseen (Paavilainen ja Pösö 2003, Holt ym. 2008). Myös huoltoriita voidaan nähdä lapsen kaltoinkohteluna, koska vanhempien riitely kohdistuu

lapsen tilanteeseen (Holden 2003, Hautanen 2010).

TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuvata etäisien kokemuksia moniammatillisesta yhteistyöstä huoltoriidan aikana. Tavoitteena on tuottaa tietoa, jonka avulla voidaan kehittää moniammatillista yhteistyötä ennaltaehkäisevämmäksi ja asiakaslähtöisemmäksi. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Kenen kanssa etä-isät tekevät yhteistyötä huoltoriidan aikana?
2. Millaisia kokemuksia etä-isillä on moniammatillisesta yhteistyöstä huoltoriidan aikana?
3. Millaisia kokemuksia etä-isillä on perheessä esiintyvään väkivaltaan puuttumisesta huoltoriidan aikana?

TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

AINEISTON KERUU JA TUTKIMUKSEEN OSALLISTUNEET

Tämä tutkimus sai alkunsa Helsingin Sanomien mielipidekirjoituksesta ”Lapsen oikeudesta isään parisuhteen kariutuessa” (Flinck 2008). Kirjoituksen jälkeen lukijat ottivat oma-aloitteisesti sähköpostilla yhteyttä Flinckiin ja halusivat kertoa kokemuksistaan jollakin foorumilla. Mielipidekirjoitus herätti kiinnostuksen myös perheväkivalta -tutkimushankkeen tutkijoissa. Tutkijat näkivät asian niin tärkeänä, että moniammatillinen yhteistyö huoltoriidassa otettiin tutkimuksen kohteeksi. Flinck välitti sähköpostitse yhteydenottajille tietoa tutkimuksesta ja mahdollisuudesta osallistua tutkimukseen ja haastattelijan yhteystiedot. Näin yhteydenottajat saattoivat ennakoita tutustua tutkimukseen ja siten päättää osallistumisestaan. Mukaan halunneet etä-isät ottivat oma-aloitteisesti yhteyttä sähköpostitse haastattelijaan ja haastatteluajankohdat sovittiin sähköpostitse ja puhelimitse.

KOKEMUKSIAAN KUVAAVIEN ETÄ-ISIEN ELÄMÄNTILANNE

Tutkimusaineisto koostuu 30–65-vuotiaiden etäisien (n=8) omakohtaisista kokemuksista moniammatillisesta yhteistyöstä huoltoriidassa. Isillä ei ollut aikaisempaa kokemusta huoltoriidasta. Lasten vanhempien työtehtävät vaihtelivat yksityisyrityksestä ja johtajasta työntekijään ja eläkkeellä olevaan. Mukana ei ollut työttömiä etäisiä. Näin ollen vanhempien ekonominen asema oli keskitasoa tai sitä parempi.

Lapsia on tutkimusaineistoon kuuluvilla isillä yhteensä 13, joista neljä tyttöjä ja yhdeksän poikia. Haastatteluja tehtäessä lasten iät vaihtelivat kuudesta kuukaudesta 24 vuoteen. Lisäksi viiteen perheeseen kuuluu myös toisen vanhemman lapsia, mutta tässä tutkimuksessa ei analysoida heihin liittyviä asioita. Vanhempien erotessa lasten iät vaihtelivat syntymättömästä yhdeksään ikävuoteen. Yhden perheen vanhemmat eivät ole eronneet, ja vastaavasti yhden lapsen vanhemmat eivät ole aloittaneetkaan yhteiselämää. Haastatteluja tehtäessä vanhempien erosta oli kulunut aikaa kuudesta kuukaudesta 15 vuoteen.

Vanhempien tekemän sopimuksen, tuomioistuimen väliaikaispäätöksen tai tuomioistuimen päätöksen perusteella isät olivat etävanhempia ja lapset olivat yhteishuollossa kahta perhettä lukuun ottamatta. Yhdestä etä-isästä tuli lähivanhempi lasten muutettua hänen luokseen. Toisella isällä oli huoltajuuskäsittely kesken, ja hän uskoi saavansa osittaishuoltajuuden. Isille yhteishuoltajuus oli ollut itsestään selvä asia, mutta kolme äitiä oli esittänyt yksinhuoltoa itselleen. Etä-isät toivoivat voivansa olla enemmän lastensa kanssa ja olisivat halunneet sopia lasten vuoroasumisesta tai laajennetuista tapaamisoikeuksista.

TUTKIMUSAINIESTON KERUU PUHELINHAASTATTELUILLA

Haastattelujen tekeminen puhelimitse tarjosi useita etuja, mutta niiden toteuttamiseen liittyi myös joitakin edellytyksiä. Tässä tutkimuksessa puhelinhaastattelut olivat kustannustehokas keino kerätä aineistoa koko Suomen alueelta. Puhelinhaastattelut mahdollistivat etä-isien avoimen kokemuksen kerronnan ilman tutkijan läsnäolon vaikutusta. Toisaalta haastattelujen onnistuminen edellytti tutkijalta aikaisempaa puhelinhaastattelukokemusta, koska kehonkieltä ja sanatonta viestintää ei voinut nähdä. (Wilson ym. 1998.) Etä-isien ja tutkijan välille syntyi luottamuksellinen suhde, jonka syntymistä edisti tutkijan aito kiinnostus ja haastattelutavien halu jakaa kokemuksiaan.

Haastatteluteemat (perheen taustatiedot, moniammatillisen yhteistyön osapuolet, kokemukset yhteistyöstä, yhteistyön kehittämishdotukset) pidettiin väljinä, jotta etä-isien omat kokemukset tulisivat mahdollisimman vapaasti esille. Haastattelussa tutkija (JI) eteni etä-isien ehdoilla. Puhelinhaastattelija oli kuuntelijan ja syventävien kysymysten esittäjän roolissa välttämällä omien mielipiteiden ja kannanottojen esittämistä. Rauhallisesti etenevät puhelinhaastattelut saivat keskustelunomaisen luonteen. Lopuksi haastattelija var-

misti, etteivät haastattelussa käsitellyt asiat jääneet painamaan mieltä (Kuula 2006).

Etä-isillä oli mahdollisuus ottaa yhteyttä tutkijaan myöhemmin. Kaksi etä-isää halusi antaa toisen puhelinhaastattelun lapsen huoltoriidan etenemisestä ja nämä otettiin mukaan analyysiin. Haastattelut tehtiin huhti-joulukuussa 2009.

Puhelinhaastattelut kestivät keskimäärin 78 minuuttia. Lyhin haastattelu kesti 24 minuuttia ja pisimmät 120 minuuttia. Nauhoitetut haastattelut litteroitiin tekstiksi. Aineistoa kertyi yhteensä 96 sivua.

EETTISET KYSYMYKSET

Tieteelliseltä tutkimukselta edellytetään ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamista, henkisen ja fyysisen vahingon välttämistä sekä yksityisyyden kunnioittamista ja suojelemista (Kuula 2006).

Pirkanmaan sairaanhoitopiiriin eettinen toimikunta antoi tutkimukselle puoltavan lausunnon (R07019H). Puhelinhaastatteluihin ja niiden tallentamiseen saatiin etä-isiltä kirjallinen suostumus. Suostumus perustui etukäteen lähetettyyn kirjalliseen tiedotteeseen sekä puhelinhaastattelujen yhteydessä annettuun suulliseen informaatioon. Lisäksi etä-isille kerrottiin, että heillä on mahdollisuus keskeyttää tutkimukseen osallistuminen niin halutessaan.

Haastattelijan työkokemus psykiatrisena sairaanhoitajana ja potilasasiamiehenä auttoi ymmärtämään tutkimusaiheen arkaluonteisuutta. Haastattelijalla ei ollut omakohtaista kokemusta eikä työkokemusta huoltoriitaprosessista, joten hän pystyi kuuntelemaan etä-isien kokemuksia ilman ennakko-oletuksia. Haastattelujen aikana ei tullut esille, että etä-isien olisi ollut vaikea kertoa kokemuksistaan vieraalle naistutkijalle puhelimesa tai että he olisivat halunneet salata tuntemuksiaan henkilökohtaisesta elämästään. Tutkimukseen osallistuminen oli ajankohtaista etä-isien elämäntilanteessa.

Tutkimuksessa on pyritty noudattamaan kuvaustapaa, jossa säilyy tutkimuskohteen kannalta monipuolinen kuvaus ja toisaalta tiedonantajien anonymisyys (Kuula 2006). Haastatteluiden aihnutkertaisuuden ja haastattelutavien yksityisyyden kunnioittamista ja suojelemista pidettiin ensiarvoisen tärkeinä periaatteina koko tutkimusprosessin ajan. Tiedonantajien henkilöllisyyden peittämiseen onkin käytetty kaikkia mahdollisia keinoja. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkimustuloksista ei voi tunnistaa perheitä, lapsia, äitejä, isiä,

työntekijöitä tai organisaatioita. Henkilöiden nimet vaihdettiin vuoden 2009 yleisimpiin nimiin. Etä-isien ja perheiden tarkkoja taustatietoja ei mainittu, ja tulokset julkaistiin ainoastaan kokonaistuloksina. Tutkimusaiheen arkaluonteisuuden vuoksi myös aineiston keruu toteutettiin koko Suomen alueelta. Tässä tutkimuksessa eettisyyteen kuuluva anonymiteetin suojaaminen meni tutkimuksen luotettavuuden edelle.

Tutkimusaineistoa on käsitellyt vain haastattelija, ja se säilytetään niin, etteivät ulkopuoliset pääse siihen käsiksi. Aineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua.

Aineiston analyysi

Tutkimusaineisto analysoitiin induktiivisella sisällön analyysillä, jonka tarkoituksena oli tuoda esiin aineiston sisällöllinen moninaisuus. Aineistosta analysoitiin vain se, mikä oli selvästi ilmaistu. (Hämäläinen 1987, Polit ja Hungler 2004.)

Analyysin aluksi litteroidut haastattelut luettiin läpi useaan kertaan, jotta ymmärrettiin miten, milloin ja missä etä-isien kuvaamat asiat tapahtuivat. Aineistosta alleviivattiin lausumat, jotka kuvasivat etä-isien kokemuksia yhteistyöstä huoltoriidassa. Tutkimuskysymykset ohjasivat aineiston pelkistämistä. Aineisto ryhmiteltiin siten, että samaa ominaisuutta ilmaisevat käsitteet yhdistettiin samaan alakategoriaan ja sille annettiin sen sisältöä kuvaava nimi (Kuvio1). Jokaiselle haastattelun ilmaisulle annettiin sama arvo riippumatta siitä, ilmenikö se aineistossa kerran vai toistuvasti. Pelkistämistä jatkettiin niin, että samansisältöiset kategoriat yhdistettiin ja niistä muodostettiin yläkategorioita. Yläkategorioille annettiin nimi, joka kuvasi yhdistettyjä alakategorioita. (Hämäläinen 1987.) Pelkistämisessä muodostettiin pääkategoria, etä-isien kokemuksia moniammatillisesta yhteistyöstä huoltoriidassa (Kuvio 2).

Kuvio 1.

Esimerkki äitimyönteisen ja puolueellista toimintaa -alakategorian muodostuminen.

Alkuperäiset ilmaisut	Pelkistetyt ilmaisut	Alakategoria
No se vähän riippuu virkamiehestä, mut et sanoisin näin että, et tässäkin niin, vaikka mä en oo todellakaan mikään miehet vastaan naiset oo. Näistä voi olla 90 % tai enemmänkin naisia näistä virkailijoista, jotka tekee tätä työtä, ni semmonen ennakkoasenne ja et. Ja kyl mä sanon et se suhtautuminen miehiin on ollu hyvin hyvin, siin on ollu semmonen ennakkoasenne ollu.	Suurin osa viranomaisista on naisia, joilla on ennakkoasenne miehiin	Äitimyönteistä ja puolueellista toimintaa
Kotiin tulon jälkeen seuraavana päivänä varasin sossusta ajan elatusapua varten. Mutta sitten seuraavana päivänä pojalla oli käsi murtunut. Menin siis aamulla pojan kanssa sairaalaan. Sitten toiseen sairaalaan. Kävin sanomassa välissä, matkalla, että olen sairaalassa. Sanni sanoi siihen, että lähetä poika taxilla sairaalaan. ... Sillä aikaa paperi oli tehty törkeästi. Että olen alkoholisti. Perättömästi ei saa mustamaalata.	Perätöntä mustamaalamista	

Kuvio 2.

Pääkategorian muodostuminen

Yläkategoria	Pääkategoria
Etä-isien, äitien ja lasten välinen yhteistyö Perheväkivallan toteennäyttäminen Luottamus poliisiin Vähäinen yhteistyö päivähoidon kanssa Yhteistyön esteitä neuvolaan Toimiva yhteistyö perheneuvolaan Yhteistyön keskeisyys sosiaalipalvelussa Päätöksen odottaminen tuomioistuimelta	Etä-isien kokemuksia moniammatillisesta yhteistyöstä huoltoriidassa

TULOKSET

Etä-isien (n=8) haastattelujen sisällön analyysissä muodostui kahdeksan yläkategoriaa: etä-isien, äitien ja lasten välinen yhteistyö, perheväkivallan toteennäyttäminen, luottamus poliisiin, vähäinen yhteistyö päivähoiton kanssa, yhteistyön esteitä neuvolaan, toimiva yhteistyö perheneuvolaan, yhteistyön keskeisyys sosiaalipalvelussa ja päätöksen odottaminen tuomioistuimelta (Kuvio 2).

ETÄ-ISIEN, ÄITIEN JA LASTEN VÄLINEN YHTEISTYÖ

Eron jälkeen isän rooli muuttui etä-isäksi. Siitä huolimatta kaikki isät kokivat vanhemmuuden arvokkaaksi asiaksi elämässään. He halusivat tavata lapsiaan ja osallistua lastensa arkeen enemmän kuin olemassa olevat tapaamiskäytännöt mahdollistivat. Etä-isät laskivat lasten tapaa- ja eroaikojen tunteja ja päiviä viikko-, kuu- ja vuositasolla. Yhdessäolo lasten kanssa oli erittäin tärkeä osa isien elämää. He nauttivat lasten touhujen seuraamisesta ja yhteisestä tekemisestä.

Etä-isät puhuivat haastatteluissa lasten asioista, mutta lapsia ei mielletty yhteistyön osapuoliksi. Tämä johti siihen, että lasten näkökulma jäi vähäiseksi. Isät olivat kertoneet lapsille vähän tai eivät ollenkaan vanhempien huoltoriidasta. Etä-isät sanoivat, että pienet lapset eivät ymmärrä, mistä huoltoriidassa on kyse. Toisaalta lapsia ei haluttu sotkea vanhempien välisiin riitoihin, vaikka lapset asiasta kysyivätkin. Isät halusivat turvata lapsille oikeuden elää rauhassa, ilman vanhempien välisiä huoltoriitoja.

Etä-isät kuvasivat eroaikaisia kokemuksiaan raskaiksi ja ristiriitaisiksi. He kuvasivat kuitenkin eron seurauksena tapahtuneen hyviä asioita, kuten kodin ilmapiirin vapautuminen ja äidin kanssa asioista sopiminen.

Hyvää on että ollaan eri osoitteissa. Meillä on nyt rauha maassa. (Niilo)

Olin onnellinen erosta. Tuli helpotus. Oli kivaa, kun ei ollut riitaa. Sain tehdä taloustyöt ja muut työt rauhassa. ... Nyt tilanne on hyvä. Erosta tuli hyviäkin asioita. (Leevi)

PERHEVÄKIVALLAN TOTEENNÄYTTÄMINEN

Seitsemän etä-isää kahdeksasta kuvasi parisuhdeväkivaltaa ja sen uhkaa sekä lapsen kaltoinkohtelua kertoessaan elämäntilanteestaan ja kokemuksistaan. Isät kokivat, että heidän oli vaikea näyttää toteen parisuhdeväkivaltaa ja lapsen kaltoinkohtelua ja siten saada neuvolan, sosiaalipal-

velun, poliisin ja tuomioistuimen työntekijöitä reagoimaan asiaan.

Etä-isät kuvasivat äitien fyysistä väkivaltaa, kuten tavaroiden heittäminen isää kohden, fyysistä kiinnikäymistä ja lyöntejä.

Lapsen fyysistä pahoinpitelyä oli lapsen äidin antamat luunapit ja tukkapölly. Etä-isien kertoman mukaan myös äidit ja isä olivat tönneet tai läimäyttäneet lapsiaan. Isä kertoi kerran tönäisseensä lastaan, kun tämä hidasteli kävellessä. Lapsi kaatui. Tästä isä oppi, ettei tee vastavaa toista kertaa. Etä-isät kuvasivat äitien tekemää, lapsiin kohdistuvaa *henkistä kaltoinkohtelua*: isän nimittelyä ja väheksymistä, isän roolin siirtämistä äidin uudelle puolisolle sekä isän ja lapsen tapaamisen estämistä. Lisäksi henkinen kaltoinkohtelu tuli esille vanhempien puheessa, lapsen käytöksen suosimisena ja lapsen hereillä pitämisenä ennen isän tapaamista. Eräs etä-isä kertoi, että äiti oli kieltänyt isälle puhumisen sekä häneen päin katsomisen kaupungilla kohdattaessa. Isät pelkäsivät, että lapsi jää vanhempiensa riitojen välikappaleeksi. Jotkut etä-isät pohtivat, pystyvätkö äidit vaikuttamaan sanomisillaan ja käytöksellään lapsen ja isän väliseen suhteeseen.

Viime tapaamisen yhteydessä Sara avopuolisonsa kanssa vaati isää, siis minua, olemaan kutsumatta itseäni isäksi lapselleni. Vastedes isäksi kutsuttaisiin äidin uutta avopuolisoa, ja lapsen biologista isää sedäksi! Sara perusteli tämän niin, että muutoin lapsen pää menee sekaisin eikä tämä tiedä kuka on todellinen isä! (Jesse)

LUOTTAMUS POLIISIIN

Etä-isät luottivat poliisiin nopeaan ja tasapuoliseen asioiden käsittelyyn. Vanhemmat olivat tehneet poliisille tutkintapyyntöjä tai rikosilmoituksia uhkauksista, lasten luvatta viemisestä, lasten tavaroiden varkauksista ja lasten alkoholin käytöstä sekä työntekijän toiminnasta. Aina ei kuitenkaan oltu yhteydessä poliisiin, yksi isä esimerkiksi ajatteli poliisien nauravan hänelle:

Äiti kävi päälle, kun olin syöttämässä poikaa. Olen 185 cm pitkä ja painan reilut 80 kg. Harrastan itsepuolustuslajeja ja käyn kuntosalilla. Kun taas Saara on 165 cm pitkä ja painaa 15 kg vähemmän kuin minä. Tilanne tuli fyysiseksi Saaran puolelta. (Jere)

Vanhemmat olivat yhteistyössä poliisin kanssa toisen vanhemman vietyä lapsen luvatta luokseen. Eräs etä-isä oli hakenut lapsen ilman äidin lupaa päiväkodista ja piti luonaan kunnes poliisi ja so-

siaalityöntekijä hakivat lapsen. Vastaavasti toisen perheen äiti yritti useasti kaapata lapset koulusta. Kolmannen perheen äiti ei luovuttanut lasta isän luokse ilman oikeuden täytäntöönpanopyyntöä ja poliisiin virka-apua.

Kahden etä-isän kokemuksen mukaan lapsen kaltoinkohteluun liittyvät tutkintapyynnöt ja rikosilmoitukset eivät johtaneet esitutkintaan, vain joissakin asioissa tutkittavaa kuultiin puhelimitse. Yhden etä-isän kertoman mukaan erään poliisin asenteena oli ollut, että tukkapöly kuuluu lapsen kasvatukseen. Poliisi oli jatkanut, että lapsella pitäisi olla ruhjeita ja näkyviä vammoja sekä lääkärintodistus niistä. Isä totesi, että lapsen kaltoinkohtelun esitutkintaan ottaminen vaihteli hänen oman ja lapsen kotikaupungin poliisin välillä.

Poliisin ensimmäinen kommentti oli se vaan että nää kuuluu, et kuuluu tällaiset pienet, pienet sanktiot kuuluu normaaliin kasvatukseen. Ja ilmeisesti se ei sitten mene syyttäjälle, koska pitäis olla jotain ruhjeita ja vammoja ja sit pitää olla lääkäriltä todistus tai sitten pitäisi olla silminnäkijätodistus, mikä on mun mielestä kuulostaa aika mahdotonta, bankalaa. (Leo)

VÄHÄINEN YHTEISTYÖ PÄIVÄHOIDON KANSSA

Osa etä-isien lapsista oli päivähoitoikäisiä. Isät kuljettivat lapsia päivähoitoon harvemmin kuin äidit ja jäivät siten ulkopuolisiksi päivähoidon jokapäiväisestä arkielämästä. Niin ikään oli yleistä, että tieto päivähoidossa järjestettävistä yhteisistä perhetapahtumista ei kulkenut isälle.

Etä-isien kokemukset päivähoidon työntekijöiden reaktioista vanhempien riitaisiin väleihin, huoltoriitaan ja lapsen kaltoinkohteluun vaihtelivat asian ohittamisesta moniammatilliseen yhteistyöhön yli organisaatorajojen. Eräs työntekijä ehdotti vanhemmille yhteistä lapsen kasvatuskeskustelua päivähoidon ja perheneuvolan kanssa. Vastaavasti päiväkotien yksittäiset työntekijät pelästyivät, kun isä kertoi huoltoriidasta ja lasten kaltoinkohtelusta. Työntekijät eivät keskustelleet aiheesta enempää ja kiistivät lapsen kaltoinkohtelun. Työntekijän ”ennakkoasenteena” oli, että isä yritti vaikuttaa keskeneräiseen oikeudenkäyntiin. Asian eteenpäin viemiseksi isän oli oltava yhteydessä päiväkodinjohtajaan, joka neuvoi ottamaan yhteyttä poliisiin.

YHTEISTYÖN ESTEITÄ NEUVOLAAN

Kahdeksasta etä-isästä neljä kertoi kokemuksiaan yhteistyöstä neuvolan työntekijöiden kanssa. Joi-

denkin isien mukaan yhteistyön esteinä olivat äidit ja neuvolan työntekijöiden asenteet. Etä-isät olivat kertoneet äitien tekemästä parisuhdeväkivallasta ja mielenterveysongelmista neuvolan työntekijöille, jotka olivat ohittaneet kerrotut asiat välinpitämättömästi.

Äiti kävi päälle, kun olin syöttämässä poikaa. Puhuin tästä neuvolassa. Ne subtautu vaan et joo-joo. (Jere)

Jotkut äidit estivät etä-isiä osallistumasta äitiys- ja lastenneuvolakäynneille. Tästä seurasi, että etä-isillä ei ollut tietoa lastensa ikäkauteen kuuluvasta käytöksestä, kasvun ja kehityksen etenemisestä. Lasten terveyteen ja sairauteen liittyvissä erimielisyyksissä vanhemmat käyttivät yksityisiä terveyspalveluja.

TOIMIVA YHTEISTYÖ PERHENEUVOLAAN

Viiden perheen vanhemmat kävivät yhdessä ja erikseen perheneuvolassa. Siellä keskusteltiin lasten huoltoon ja tapaamisiin liittyvistä ristiriidoista sekä tehtiin vanhempien erotyötä. Etä-isät kokivat keskustelut tarpeellisiksi, vaikka ne eivät aina johtaneetkaan ristiriitojen ratkaisuun. Joidenkin etä-isien kokemuksen mukaan äitien mielenterveysongelmat ja lapsien näkökulmat jäivät keskusteluissa vähemmälle huomiolle.

Etä-isien hyvään yhteistyökokemukseen vaikutti työntekijöiden positiivinen asenne sekä sanallisen tuen ja neuvojen saaminen ja kummankin vanhemman näkökulman ymmärtäminen. Kuitenkin jotkut etä-isät kokivat äitien olevan etulyöntiasemassa, etenkin silloin kun työntekijällä oli stereotyyppinen asenne isän roolista etävanhempana, joka ei osaa tehdä kotitöitä tai hoitaa lasten asioita.

Ensimmäisen perheneuvolan jälkeen piirsivät fläppitaululle: etävanhempi=isä. Sanoin, ettei se ole itsestäänselvyys, ei ole vielä rooleja. He sanoi, et kun äiti lähtee lasten kanssa kotoa. Et sinä voi lähteä lasten kanssa kotoa. Stereotypiaa! Ne sano, et miten voin laittaa ruokaa. Miten voin tietää lasten vaatekoot. Tällainen stereotypia tuli selvästi esille, että isä käy työssä ja ehkä vähän leikkii lasten kanssa. Ensimmäisen perheneuvolan jälkeen minulle sanottiin, että kannattaisi isänä vetäytyä. Antaa lapset äidille. ... Tässä menettää isän rooli merkityksensä. Vain äiti on jotain. (Leevi)

YHTEISTYÖN KESKEISYYS SOSIAALIPALVELUSSA

Etä-isien keskeisenä yhteistyötahona lapsen huoltoon, asumiseen, tapaamiseen ja elatukseen liit-

tyen oli sosiaalipalvelu. Isien yhteistyökokemukseen vaikuttivat tiedonkulku sekä neuvojen että tuen saaminen. Yhteistyön jatkuvuutta häittäsi joidenkin etä-isien kokemuksen mukaan se, ettei sosiaalipalvelusta saanut tietoa asian etenemisestä eikä tieto siirtynyt viranomaiselta toiselle, esimerkiksi muuton yhteydessä.

Vastaavasti etä-isien yhteistyötä edisti ja ennakko-asiainhoitoa poisti neuvojen ja tuen saaminen sosiaalipalvelusta sekä kokemus vanhempien tasapuolisesta kohtelusta. Neljä etä-isää halusi vaihtaa äitiä myötäilevän naistyöntekijän miestyöntekijään, koska miestyöntekijän puolueettomuuteen luotettiin enemmän. Kaiken kaikkiaan etä-isien kokemukset miestyöntekijöistä olivat positiivisia.

Kuulin etukäteen mitä ihmeellisimpiä kauhutarinoita sosiaalitaloustoista. Tuki, mitä sain puolelleni, koin, että lastenvalvoja oli ihan vieressä. Tuki on todellakin tärkeää. (Jesse)

Ensimmäinen lastenvalvoja oli mies, hän osasi asiansa. Oli tasapuolinen ja toi isän roolia esille. Siitä jäi positiivinen kuva. En voi lastenvalvojaa syyttää, vaan se oli meidän aikuisten välinen asia. (Juho)

Kolme etä-isää oli tehnyt lastensuojeluilmoituksia parisuhdeväkivallasta ja lapsen kaltoinkohtelusta. Kyselyistä huolimatta isät eivät saaneet tietoa ilmoitusten etenemisestä eivätkä niiden käsittelystä. Asian selvittämiseksi isä pyysi lastensuojeluasiakirjoista kopiot, mutta sai pyyntöä varten tehdyn tekstin, jonka sisältönä oli yksinomaan äidin näkökulma. Etä-isät kokivat, että lastensuojeluilmoituksia ei käsitelty eivätkä ne johtaneet toimenpiteisiin.

Etä-isät kuvasivat sosiaalipalvelun työntekijöiden toimintaa hitaaksi ja ylikuormitetuksi. Eräs isä totesi, ettei kriisiavusta tai ennaltaehkäisevästä työstä voida puhua. Ensimmäisen vastaanottoajan saamiseen kului aikaa useita kuuksia, ja asian käsittely saattoi kestää vuodenkin eikä silloinkaan päästy ratkaisuun. Huoltoriidan hidas eteneminen aiheutti vanhempien riitaisuusien kasaantumisen ja lapsiin liittyvien asioiden vanhenemisen.

PÄÄTÖKSEN ODOTTAMINEN TUOMIOISTUIMELTA

Kun vanhemmat eivät päässeet sopimukseen tai äiti kieltäytyi lastenvalvojan tapaamisista, seitsemän lapsen vanhemmat veivät huoltoriidat tuomioistuinten ratkaistaviksi. Lapsen äiti käynnisti oikeusprosesseista kolme ja isä neljä. Osa etä-isistä kuvasi oikeusprosessia isoksi ja vaikeaksi

asiaksi elämässään ja he olivat harkinneet sen vireille laittamista tarkkaan. Eräs isä kuvasi oloaan huojentuneeksi, kun hän sai tehtyä päätöksen. Toisaalta etä-isät eivät olleet epäroineet oikeuskäsittelyn aloittamista, koska he halusivat päätöksen etenkin lapsen tapaamisiin, tapaamisaikojen laajentamiseen ja puhelinyhteydenpitoon.

En saa soittaa Emmalle, äiti kieltää ja estää. Lapsi jää näissä asioissa väliin. Ja viranomaisten konstit ovat vähäisiä. Kyselin niiltä näitä juttuja. He eivät voi tehdä paljoa mitään. Sosiaalivirasto ei voi tehdä mitään. Pakko mennä oikeuden kautta nää asiat. (Niilo)

On itsestään selvä asia olla sitkeä lapsen tapaamisasiassa. Miksi niitä lapsi tekisi, jos ei aio olla vanhempi. Se on päivänselvää se. Mun on pakko mennä oikeuteen, kun lapsi ei ymmärrä vielä näitä asioita. (Jere)

Yksi isistä kertoi, että oikeuden istunnossa asian käsittelyyn oli varattu aikaa puolesta tunnista tuntiin, jolloin puhuttiin ja kuultiin todistajia. Hän jatkoi kriittisesti, että tuomarien asiaan perehtyminen etukäteen oli sattumanvaraista. Toinen isä kuvasi tuomarin asennetta turhautuneeksi: *mitä me tullaan häntä kiusaamaan sinne, jonnein joutavalla asialla (Leo)*. Jotkut etä-isät kertoivat luottavansa tuomariin ja oikeuden päätökseen. Toisaalta eräs isä jäväsi naistuomarin, joka tuomitsi omien kokemustensa perusteella.

Oikeudessa oli ensin vanhempi nainen tuomarina. Se ilmotti, että tietää kahden pojan äitinä mikä on parasta lapsille. Vaadin tuomarin vaihtoa, koska tuomitsee omien kokemusten perusteella. (Leevi)

Tuomioistuiniin pyysi ja sosiaalipalvelu teki viisi olosuhdeselvitystä, joita etä-isät kritisoivat monilta osin. Yhden huoltoriidan oikeuskäsittely oli alkanut vuosi aikaisemmin, ja haastatteluaikana odotettiin edelleenkin olosuhdeselvityksen alkamista. Iso kaupunki mahdollisti kolme puolueellisesti tehtyä olosuhdeselvitystä, joista kahdessa äiti huijasi ja kolmannessa oli tekijänä äidin lapsuuden ystävä. Neljäs olosuhdeselvitys tehtiin puutteellisin tiedoin kesällä ja viides kevyesti keskustellen. Neljä etä-isää kuvasi olosuhdeselvitysten olevan äitimyönteisiä, yksi oli vain vanhempien lausuntojen kooste. Yhdenkään pienen lapsen mielipidettä ei kuultu olosuhdeselvityksessä, sosiaalipalvelussa eikä tuomioistuinkäsittelyssä.

Olen jo käynny yhden tunnin tarinoita. En hirveesti viittinny alkaa selvittää asioita siinä. Kaks kertaa tunnin käynti kotona. Oon nyt

pubunnu pidempää sun kanssa ku niiden kanssa. Aika tota noin kevyttä. Ei ne tienny et asiaan liittyy lastensuojeluilmoituksiakin. (Jere)

Muutama etä-isä kertoi tuomarien yhden kodin periaatteesta: lapsella on yksi koti äidin luona. Etä-isien kokemuksen mukaan lapsen etu ja oikeus vääristyivät, kun äiti sukupuolensa perusteella pystyi vaatimaan enemmän ja oikeus teki vallitsevien oikeuskäytäntöjen mukaan äitimyönteisiä päätöksiä. Lasten iän ja vanhempien riitaisen välisen johdosta ei sovellettu vuoroviikkojärjestelmää. Etä-isät kokivat asian epäoikeudenmukaiseksi, koska äidit pitivät yksipuolisesti yllä riitaisia välejä.

Käräjätuomarit ainakin täällä, niin se asenne on aika lailla sellainen, että lapsilla pitää olla vaan yksi koti. Siinä pidetään aika lailla, et äiti on aika lailla tällanen pyhä lehmä. Et rüppumatta siitä et mitä hän tekee. Oikeusistuimissakin on kait tällaisia pisteytysjärjestelmiä, et minkälaisia rikkeitä saa tehdä tällaisissa tilanteissa. Et pitää olla aika rankkaa, rankkaa se et mitä äiti tekee ennen kun lähetään hänen oikeuksia vähentämään. Sit taas isien kannalta saa olla melkonen ihme, et sieltä sais tällaisen vuoroviikkotapaamisjärjestelyn sovittua tai saisi mitään laajempia tapauksia. (Leo)

Osa etä-isistä kertoi luottavansa käräjäoikeuden päätökseen ja tuomariin, vaikka he valittivat hovioikeuteen tapaamisoikeudesta, elatusavusta ja päätöksen asiavirheestä. Yksi huoltoriita oli edennyt korkeimpaan oikeuteen.

Etä-isistä neljä koki huoltoriitaprosessin rasakaksi itselleen ja lapsille. Pisimmillään tuomioistuinkäsittely kesti käräjäoikeudessa 1,5 vuotta ja hovioikeudessa 2,5 vuotta. Osa etä-isistä kritisoi käsittelyn tapahtuvan alkuperäisen tilanteen mukaan; päätöksissä ei huomioitu nykytilannetta eikä muuttuneita olosuhteita, kuten lasten kasvamista.

POHDINTA

TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTI

Tutkimuksen luotettavuutta arvioitiin kvalitatiivisen tutkimuksen arviointikriteerein. Kriteerit ovat uskottavuus, vahvistettavuus ja siirrettävyys. (Lincoln ja Cuba 1985.)

Uskottavuus kuvaa, miten hyvin aineisto ja analyysiprosessi vastaavat todellisuutta. Uskottavuuteen vaikuttavat sekä tutkijan sitoutuminen

tutkimukseen että tiedonantajien luottamuksen saavuttaminen. (Lincoln ja Cuba 1985.) Etä-isät halusivat osallistua tutkimukseen tiedonantajina. Heillä oli paljon omakohtaisia kokemuksia moniammatillisesta yhteistyöstä, sillä isät olivat kohdanneet pitkien huoltoriitaprosessien aikana monien eri organisaatioiden työntekijöitä. Haastattelujen aikana etä-isien kuvauksissa oli sekä myönteisiä että kielteisiä lausumia, joten voidaan olettaa heidän kuvanneen rehellisesti kokemuksiaan. Uskottavuutta on lisätty kuvaamalla tutkittavaa ilmiötä isien autenttisten lainausten avulla. Lainaukset tuovat esille heidän näkökulmansa ja kokemuksensa huoltoriidasta. Haastattelujen lopussa isät sanoivat olevansa valmiita antamaan tietoja jatkossakin. Saatu aineisto oli rikas, ja tutkimustulokset toivat esiin kvalitatiiviselle tutkimusotteelle ominaisen monipuolisen kuvan huoltoriitaprosessista. Aihetta on kuitenkin syytä tutkia myös muiden yhteistyösapuolten näkökulmasta sekä eri aineistonkeruu- ja analyysimenetelmillä, jotta saataisiin entistä monipuolisempi kuva huoltoriitaprosessista.

Tutkimustulosten vahvistettavuudella tarkoitetaan sitä, että tulokset perustuvat tutkimusaineistoon eivätkä tutkijan omiin käsityksiin (Lincoln ja Cuba 1985). Toisaalta kvalitatiivisessa tutkimusprosessissa ovat aina kiinteästi mukana tutkijan ennakkokäsitykset ja subjektiivinen näkemys asioista. Tässä tutkimuksessa olennaisen sisällön esille tuomiseksi tulosten esittämisessä käytetään haastattelujen autenttisia kuvauksia. Haastatteluista on valittu otoksia siten, että ne kuvaavat tuloksia mahdollisimman hyvin. Vahvistettavuus tarkoittaa myös sitä, että aineiston ja tulosten välillä säilytetään yhteys analyysin kaikissa vaiheissa, kun alkuperäisaineistoon palataan toistuvasti. Näin varmistetaan kategorioiden sisällöllinen ja tulkinnallinen aineistonmukaisuus. Aineistoa ei pakotettu ennalta määrättyyn kehiköön, vaan luokitus löytyi aineistosta. Tutkimusaineiston keruu ja analyysi pyrittiin raportoimaan selkeästi ja yksityiskohtaisesti.

Siirrettävyys osana luotettavuutta tarkoittaa sitä, missä määrin tulokset ovat siirrettävissä muihin vastaaviin tilanteisiin (Lincoln ja Cuba 1985). Siirrettävyyttä puoltaa se, että tämän tutkimuksen tulokset olivat samansuuntaisia aikaisempien tulosten kanssa. Siirrettävyyttä arvioitaessa on huomioitava se, että vain pieni osa kaikista lapsiperheiden eroista johtaa huoltoriitaan. Etä-isien mukanaoloon vaikutti heidän oma yhteydenotonsa lehtikirjoituksen jälkeen ja halukkuus osal-

listua tutkimukseen tiedonantajina ja kuvata omakohtaisia kokemuksiaan. Isien kerrontaan saattoi vaikuttaa vanhempien erosta kulunut aika, huoltoriitaprosessin vaihe ja kokemattomuus huoltoriidasta. Valikoituneen ja pienen otoksen vuoksi tuloksista ei voida tehdä laajaa yleistystä, mutta tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää edelleen kehitettäessä huoltoriitoihin liittyvää moniammatillista yhteistyötä ennaltaehkäisevämmäksi, asiakaslähtöisemmäksi ja nopeammin eteneväksi.

TULOSTEN TARKASTELUA

Tässä tutkimuksessa kuvataan etä-isien kokemuksia yhteistyöstä päivähoidon, neuvolan, perheneuvolan, sosiaalipalvelun, poliisin ja tuomioistuimen työntekijöiden kanssa huoltoriitaprosessin aikana. Lisäksi etä-isät kertoivat perheessä esiintyvän väkivallan toteennäyttämisen vaikeudesta.

Tämän ja Kääriäisen (2008) tutkimuksen isille ero oli haaste, koska se koetteli vanhemmuuden jatkuvuutta. Tulokset yhtenevät myös Bradshaw'n ja kumppaneiden (1999) sekä Brobergin ja Hakovirran (2009) tulosten kanssa; etä-isänä olemiseen vaikutti keskeisesti se, ettei ollut mahdollisuutta ottaa vastuuta ja osallistua lapsen arkeen. Tämän, Hokkasen (2005) ja Tuomen (2008) tutkimusten etä-isät odottivat lastensa tapaamista. Näin ollen tämän tutkimuksen keskeiseksi aiheeksi nousi tapaamisoikeus ja sen laajentaminen esimerkiksi vuoroviikkojärjestelyksi. Lasten iät vaihtelivat vanhempien erotessa syntymättömästä yhdeksään ikävuoteen. Kankaan (2009) tietojen mukaan tuomioistuimet eivät ole määränneet vuoroviikkojärjestelyä alle 12-vuotiaille lapsille vastoin lähivanhempien suostumusta.

Etä-isät pyrkivät pitämään lapset erillään huoltoriidasta. Kaivosojan ja Auvisen (2003) tutkimuksen mukaan vanhemmat kuitenkin yliarvioivat sitä, missä määrin tämä onnistui. Lapset saattoivat kokea joutuvansa liittoutumaan toisen vanhemman kanssa, kokea arkisen huolenpidon laiminlyöntiä, vaatimuksia tasapuolisuudesta tai jopa syyttelyä (Kaivosoja ja Auvinen 2003, Väyrynen 2008). Tämän tutkimuksen etä-isät kuvasivat vuosien pituisia huoltoriitaprosesseja, joissa ei huomioitu lasten kasvua eikä siten elämäntilanteiden muuttumista. Myös aikaisemmissa tuloksissa Brown ynnä muut (2000) ja Hautanen (2010) ovat todenneet huoltoriitaprosessien kestävän pitkään ja niiden olevan lapsille rasittavia.

Tutkimustulokset vahvistavat Hokkasen (2005) ja Kankaan (2009) tuloksia isien tarpeesta puhua lastensa äidin kanssa, mutta lähes kaikki tämän tutkimuksen äidit kieltäytyivät keskustelusta isien kanssa. Useimmilla tämän ja Kellyn ja kumppaneiden (2005) tutkimuksen vanhemmilla ero oli vielä tuore asia ja välit olivat riitaiset. Erytisesti vanhempien riitaiset välit vaikuttivat lasten yhteishuollon toimimattomuuteen. Vanhemmat eivät päässeet sopimukseen, ja isien mukaan yleistä oli, että äiti esti poissaolollaan sovittelun ja päätöksenteon lapsen huollosta, elatuksesta ja tapaamisista.

Tulosten mukaan vanhempien eroon ja huoltoriitaan liittyi toisinaan myös parisuhdeväkivaltaa tai sen uhkaa. Orasen (2004) selvityksessä ongelmat väkivaltaisen parisuhteen päättyessä tiivistyivät lapsen huolto- ja tapaamisasioiden ympärille. Aikaisempien tutkimusten mukaan väkivaltaa on tapahtunut useimmiten miesten taholta (Auvinen 2006). Sitä vastoin tämän tutkimuksen yllättävänä tuloksena oli ensinnäkin isän kertomus lapsen tönäisystä niin, että lapsi kaatui. Toinen huomiota herättävä seikka oli usean etä-isän kertomus fyysisestä ja henkisestä parisuhdeväkivallasta sekä niiden uhasta lasten äitien taholta. Siten tulos on tärkeä Hautasen (2010) samansuuntaisen tuloksen kanssa, kun huoltoriitatutkimus toi näkyviin ”tavallisen perheen” väkivallan, joka muuten olisi jäänyt pimentoon. Myös tämän tutkimuksen perheiden väkivalta olisi voinut jäädä piiloon. Isien kertomiin asioihin saattoi vaikuttaa tutkijan kirjallinen ja suusanallinen tiedottaminen tutkimuksen kuulumisesta laajempaan perheväkivallan tutkimushankkeeseen ja lasten kaltoinkohtelun tutkimuskokonaisuuteen.

Tuomioistuimet eivät kuitenkaan tarjonneet parasta mahdollista valmiutta tunnistaa ja käsitellä kaikkia riitaelementtejä (Kaivosoja ja Auvinen 2003). Itse asiassa tuomioistuimet saattoivat jopa kieltäytyä käsittelemästä parisuhdeväkivaltaa koskevaa näyttöä, jos väkivalta ei kohdistunut lapseen (Trocme ja Bala 2005, Auvinen 2006, Jaffe ym. 2008, Noponen 2008, Hautanen 2010). Samansuuntaisiin tuloksiin päädyttiin tässä tutkimuksessa, kun huoltoriidan vireilläolo vaikeutti parisuhdeväkivallan ja lapsen kaltoinkohtelun käsittelyä päivähoidon, sosiaalipalvelun, tuomioistuimen ja poliisin työntekijöiden kanssa. Jaffe ym. (2008) muistuttavat, että parisuhdeväkivaltaväitteiden ajoittuminen huoltoriidan yhteyteen

ei saisi johtaa niiden pitämiseen epätosina. Tämän tutkimuksen huomionarvoinen tulos oli, ettei työntekijöiden aikuiskeskeisessä työotteessa huomioitu lapsia väkivallan kohteina tai sivustaseuraajina. Täten tulokset yhtenevät Brownin ynnä muiden (2000) tutkimuksen sekä Paavilaisen ja Pösön (2003) kirjoituksen kanssa.

Tämän tutkimuksen etä-isät epäilivät työntekijöiden toimivan äitimyönteisesti. Tulos vastaa yhteiskunnallisessa keskustelussa esiintyviä väitteitä ja kirjoituksia, joissa epäillään sosiaalipalvelun ja tuomioistuimen suosivan systemaattisesti äitejä ja uskovan vain äitien kertomuksiin (Sepponen 2007, Sund 2007). Toisaalta tämän tutkimuksen etä-isät mainitsivat myös kokeneensa työntekijöiden toimivan puolueettomasti. Myönteiset kokemukset edistivät yhteistyötä ja poistivat etä-isien ennakkoluuloja. Myös miestyöntekijän koettiin lisäävän asioiden sujuvuutta. Ennen kaikkea neuvojen ja tuen saaminen työntekijöiltä auttoi etä-isiä pitkässä huoltoriitaprosessissa.

Sosiaalipalvelun laatimien olosuhdeselvitysten viipyminen ja etä-isien esittämä kritiikki pitkistä huoltoriidoista muodostui tässä tutkimuksessa lapsen ja vanhempien edun vaarantavaksi ongelmaksi. Tulos on tärkeä ja yhteneväinen aikaisemman tiedon kanssa (Valkama ja Lasola 2008). Etä-isien kuvauksissa moniammatillinen yhteistyö toteutui työntekijöiden tapaamisissa ja ohjaamisena eteenpäin seuraavalle työntekijälle. Tulokset ovat osittain yhteneväisiä Hokkasen (2005) tutkimuksen kanssa, jossa perheiden kanssa tehty yhteistyö toteutui yhdessä tekemisenä, konsultointina ja eteenpäin lähettämisenä. Sitä vastoin

osa tämän tutkimuksen etä-istä koki moniammatillisen yhteistyön puuttuvan kokonaan pitkäkestoisesta huoltoriitaprosessista, mikä on haaste prosessissa mukana oleville työntekijöille ja organisaatioille. Itse asiassa etä-isien kokemus voi johtua siitä, että palveluiden kokonaisuus on hajanainen ja sitä on vaikea hahmottaa. Lisäksi palvelut ovat huonosti tunnettuja ja painottuvat korjaavaan toimintaan.

Johtopäätöksenä todetaan, että pitkä huoltoriitaprosessi on hajanainen eikä kohtaa etä-isien ja lasten tarpeita. Moniammatillista yhteistyötä tulee kehittää selkeyttämällä ja nopeuttamalla huoltoriitojen käsittelyä, jonka tulee olla tasa-puolista ja ammattitaitoista. Kaikkien työntekijöiden merkitys on suuri. Etenkin keskeisten toimijoiden, kuten perheasioiden sovittelun, sosiaalipalvelun ja tuomioistuimen kehittämissaasteet, liittyvät moniammatillisen yhteistyön tiivistämiseen ja yhteensovittamiseen vanhempia ja lapsia parhaiten palvelevalla tavalla. On hyvä muistaa, että yhteistyön kehittämisestä hyötyvät etenkin lapset ja heidän vanhempansa.

KIITOKSET

Kiitän erityisesti isää, sillä ilman heidän aktiivisuuttaan tämä tutkimus ei olisi toteutunut.

Kiitän saamastani taloudellisesta tuesta Suomalaisen Konkordia -liittoa ja Mannerheimin Lastensuojeluliittoa. Lisäksi kiitän rahoituksesta ja mahdollisuudesta olla mukana Suomen Akatemian tutkimushankkeessa ”Early intervention model development and evaluation in identifying and dealing with family violence” (no 109830).

Inkilä J, Paavilainen E. Long-distance fathers' experiences of multiprofessional collaboration connected to custody dispute situation
Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti – Journal of Social Medicine 2013:50:

When the parents of families with children experience a divorce, one of the main practical issues is the organization of the child's affairs. If the parents cannot agree on minor child maintenance, housing, and access rights, the situation can be defined as a custody dispute. The focus of this study is especially guardianship disputes where no peaceful settlement has been found and the help of experts from different fields is required to settle the issue.

The study describes how long-distance fathers (n=8) perceive multiprofessional collaboration related to the custody dispute situations of 13 children. The interviews were analyzed using in-

ductive content analysis. **The long-distance fathers'** selection to the sample and the small size can be seen as a limitation of this study.

Long-distance fathers wanted to be more involved in their children's daily life, daycare and child welfare clinic visits. Discussions in the family centre and social services failed to reach an agreement or the mother prevented decision-making by absenting herself. Seven disputes were thus taken to court, and one to the highest level. Fathers felt that there was no multiprofessional collaboration. Custody dispute processes were long-lasting.

KIRJALLISUUS

- Antikainen M. Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalvelussa. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 148, Kuopio 2007.
- Antikainen M, Hämäläinen J, Pölkki P. Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalveluissa. Teoksessa Kääriäinen A, Hämäläinen J, Pölkki P. (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Lastensuojelun Keskusliitto, Helsinki 2009, 194–223.
- Autonen-Vaaraniemi L. Men's activism, moral reasoning and good fatherhood in post-divorce family context. *Norma* 2010;1:46–57.
- Auvinen M. Huoltoriidat tuomioistuimissa. Sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana, asiantuntijana. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja n:o 272. Gummerus, Jyväskylä 2006.
- Avioliittolaki 234/1929.
- Bradshaw J, Stimson C, Skinner C, Williams J. *Absent fathers?* Routledge, London 1999.
- Broberg M, Hakovirta M. Isät ja lasten hyvinvointi eron jälkeen. Teoksessa Kääriäinen A, Hämäläinen J, Pölkki P. (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Lastensuojelun Keskusliitto, Helsinki 2009, 123–144.
- Brown T, Frederico M, Hewitt L, Sheehan R. Revealing the existence of child abuse in the context of marital breakdown and custody and access disputes. *Child Abuse Negl* 2000;24:849–859.
- Flinck A. Lapsen oikeus isään turvattava myös parisuhteen kariutuessa. *Mielipide-palsta*, Helsingin Sanomat 30.11.2008.
- Flinck A. Parisuhdeväkivalta naisen ja miehen kokemana. Rikottu lemmenmalja. *Acta Universitatis Tamperensis* 1169. Tampere University Press, Tampere 2006.
- Hautanen T. Väkivalta ja huoltoriidat. *Acta Universitatis Tamperensis* 1544. Tampere University Press, Tampere 2010.
- Hester M. Future trends and developments. *Violence against women in Europe and East Asia. Violence Against Women* 2004;10:1431–1448.
- Hokkanen T. Äitinä ja isänä eron jälkeen. Yhteishuoltajavanhemmuus arjen kokemuksena. *Jyväskylä Studies in education, Psychology and social research*, Jyväskylä 2005.
- Holden GW. Children exposed to domestic violence and child abuse: Terminology and taxonomy. *Clinical Child and Family Psychological Review* 2003;6:151–160.
- Holt S, Buckley H, Whelan S. The impact of exposure to domestic violence on children and young people: A review of the literature. *Child Abuse Negl* 2008;32:797–810.
- Hämäläinen J. Laadullinen sosiaalitutkimus käytännössä. Johdatus laadullisen sosiaalitutkimuksen ”käsiyötaitoon”. Kuopion yliopiston julkaisuja. Yhteiskuntatieteet. Tilastot ja selvitykset 2/1987. Kuopio 1987.
- Jaffe PG, Johnston JR, Crooks CV, Bala N. Custody disputes involving allegations of domestic violence: Towards a differentiated approach to parenting plans. *Family Court Review* 2008;46:500–522.
- Kaivosoja M, Auvinen M. Raportti viranomaisyhteistyöstä lasten huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvissä kiistatilanteissa. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 2003.
- Kangas J. Isän ja äidin oikeudellisesta asemasta kriisitilanteessa. Teoksessa Jousimäki A, Kosonen L. Syytettynä isä. Gummerus, Jyväskylä 2009, 183–191.
- Kelly R, Redenbach L, Rinaman W. Determinants of custody arrangements in a national sample. *American Journal of Family Law* 2005;19:25–43.
- Keskinen S. Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. *Acta Universitatis Tamperensis* 431. Tampere University Press, Tampere 2005.
- Kuronen M. Eronnut perhe? Teoksessa Forsberg H, Nätkin R. (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen näkökulmia. *Gaudeamus*, Tampere 2003, 103–120.
- Kuula A. Tutkimusetiikka. *Vastapaino*, Tampere 2006.
- Kääriäinen A. Ero haastaa vanhemmuuden. *Neuvo-projekti*, Lastensuojelun Keskusliitto, Helsinki 2008.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983.
- Lapsen huolto, tapaamisoikeus ja elatus. Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007. Päivitetty 6.11.2009. <http://www.oikeus.fi/uploads/dltpjzokb1.pdf> [Luettu 30.11.2010]
- Lapsen paras etusijalle eropalveluissa. *Lapsiasiainvaltuutetun toimiston julkaisuja* 2010:4. Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä 2010.
- Lincoln SY, Guba EG. *Naturalistic inquiry*. Sage Publications, California 1985.
- Mahkonen S. Perhesovittelu. Selvitys avioliittolaissa 1987 säädetystä perheasioiden sovittelusta lähtökohtana lapsen aseman turvaaminen vanhempien erossa. Lastensuojelun Keskusliiton Neuvo-projekti 2008. http://www.lskl.fi/files/297/Perheasioiden_sovittelu_Sami_Mahkonen.pdf [Luettu 21.3.2012]
- Noponen T. Leikin loppu. Lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden oikeudelliset palvelut -projektin loppuraportti. *Tukinainen ry, Ensi- ja turvakotien liitto*, Helsinki 2008.
- Notko M. Väkivalta parisuhteessa ja perheessä. *Jyväskylän yliopiston Perhetutkimusyksikön julkaisuja* 2000:11. Jyväskylän yliopiston Perhetutkimusyksikkö, Jyväskylä 2000.
- Oranen M. Suojellut ja valvotut suhteet. Teoksessa Kalavainen S. (toim.) Valvotut tapaamiset lapsen turvana. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki 2004, 9–13.

- Paavilainen E. 2012. [Http://www.uta.fi/hes/en/contact/paavilainen/index.html](http://www.uta.fi/hes/en/contact/paavilainen/index.html) [Luettu 6.1.2013]
- Paavilainen E, Flinck A. Lasten kaltoinkohtelun tunnistaminen ja siihen puuttuminen. Hoitotyön suositus. Hoitotyön Tutkimussäätiö 2008.
- Paavilainen E, Pösö T. Lasten ja perheiden auttaminen – malleja ja mahdollisuuksia. Teoksessa Paavilainen E, Pösö T. (toim.) Lapset, perhe ja väkivalta. WSOY, Helsinki 2003, 183–191.
- Polit DF, Hungler BP. Nursing research, principles and methods. Ninth edition. Lippincott, Philadelphia 2004.
- Salmi V, Lehti M, Sirén R, Kivivuori J, Aaltonen M. Perheväkivalta Suomessa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. OPTL Verkkokatsauksia 2009:12. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki 2009.
- Sepponen HT. Vihollinen vuoteessasi? Teoksessa Kotro A, Sepponen H T. (toim.) Mies vailla tasa-arvoa. Tammi, Helsinki 2007, 84–94.
- Skevik A. 'Absent fathers' or 'reorganized families'? Variations in father-child contact after parental break-up in Norway. Sociological Review 2006:54:1:114–132.
- Sund R. Ero, isä ja huoltajuustaistelu. Teoksessa Kotro A, Sepponen H T. (toim.) Mies vailla tasa-arvoa. Tammi, Helsinki 2007, 62–70.
- Tilastokeskus. Väestö. Perheet. Helsinki 2009. <http://www.stat.fi/til/perh/index.html> [Luettu 27.11.2010]
- Trocme N, Bala N. False allegations of abuse and neglect when parents separate. Child Abuse Negl 2005:29:1333–1345.
- Tuomi M. Parisuhde päättyy – isyys jatkuu. Miesten kokemukset suhteista lasten äiteihin sekä isyydestä eron jälkeen. Lisensiaattitutkimus. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Turun yliopisto 2008.
- Valkama E, Lasola M. Lasten huoltoriidat hovi-oikeuksissa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki 2008.
- Valkama E, Litmala M. Lasten huoltoriidat käräjäoikeuksissa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki 2006.
- Wilson K, Roe B, Wright L. Telephone or face-to-face interviews? A decision made on the basis of a pilot study. Int J of Nurs Stud 1998:35:314–321.
- Väyrynen K. Lapsen tuska huoltoriidassa: elämää vanhempien välissä. Psykologian ammatillinen lisensiaattitutkimus. Psykologian laitos, Jyväskylän yliopisto 2008.
- Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus lapsen oikeuksista 1989.

JAANA INKILÄ

*TtM, TtT-opiskelija, potilasasiamies
Tampereen yliopisto
Terveystieteiden yksikkö, hoitotiede
HUS, Hyvinkään sairaanhoitoalue*

EIJA PAAVILAINEN

*TtT, professori
Tampereen yliopisto
Terveystieteiden yksikkö, hoitotiede
Tutkijakollegium
Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri*